

NICOLAS LENGLET DU FRESNOY

Istoria Filosofiei Hermetice

ÎNȘOȚITĂ DE UN CATALOG
AL CELOR CARE AU SCRIS
DESPRE ACEASTĂ ȘTIINȚĂ.
POVEȘTEA ADEVĂRATULUI
FILALET.

Cuvânt-înainte:
BOGDAN MIHAI-MANDACHE

Traducere din limba franceză de
GABRIEL AVRAM

EDITURA HERALD
București

Cuprins

Cuvânt-înainte. Continuitatea tradiției hermetice	5
Prefață	12
I. Filosofia hermetică reprezintă deopotrivă o epocă a nebuniei și a înțelepciunii umane	19
II. Cât de veche este știința hermetică	20
III. Copiii lui Noe își împart practicarea artelor și a științelor	20
IV. Filosofia hermetică la egipteni	21
V. Povestea lui Hermes, sau Mercur Trismegistul	22
VI. Moise face cunoștință cu știința hermetică	26
VII. Dacă Sfântul Ioan Evanghelistul a avut cunoștință despre știința hermetică	27
VIII. Știința hermetică în China	28
IX. Filosoful Democrit deprinde Știința hermetică	28
X. Știința hermetică se păstrează și se transmite în cazul egiptenilor	32
XI. Știința hermetică a grecilor	34
XII. Istoria lui Synesius	35
XIII. Alți alchimiști greci; decadența filosofiei hermetice	42
XIV. Filosofia hermetică este disprețuită de arabi	45
XVI. Arabii încep să se intereseze de studiul științelor	47
XVI. Știința hermetică trece în mâinile arabilor	48
XVII. Scrierile lui Geber despre știința hermetică	49
XVIII. Analiza lucrărilor alchimice ale lui Geber	51
XIX. Știința hermetică este dezvoltată în continuare de către arabi	53
XX. Pustnicul Morien învață, practică și predă filosofia hermetică	56
XXI. În ce epocă au trăit Adfar, Morien și Calid	60

XXII. Avicenna practică filosofia hermetică	61
XXIII. Filosofia hermetică trece la popoarele latine	64
XXIV. Roger Bacon, unul din primii savanți care s-au ocupat cu știința hermetică	66
XXV. Știința hermetică practică în alte țări	69
Albert cel Mare	69
Sfântul Toma d'Aquino	74
Alain de Lille	75
XXVI. Arnauld de Villeneuve	76
XXVII. Raymond Lull face cercetări în domeniul științei hermetice	79
XXVIII. Cronologia călătoriilor lui Raymond Lull	94
XXIX. Papa Ioan al XXII-lea se îndeletnicește cu știința hermetică	97
XXX. Jean de Meung scrie lucrări despre practica științei hermetice	99
XXXI. Jean de Rupescissa, călugăr franciscan și filosof hermetic	104
XXXIII. Nicolas Flamel, filosof hermetic	105
XXXIII. Perfecționarea științei hermetice în Italia și în Anglia. Experimentele lui John Cremer	111
XXXIV. Statutul științei hermetice până în secolul al XV-lea. Basil Valentin și Isaac Olandezul	114
XXXV. Bernard Trévisan	116
XXXVI. Știința hermetică este în continuare cultivată în secolul al XV-lea	122
Jacques Coeur	123
XXXVII. Alți alchimiști din secolul al XV-lea: Norton, Ripley, cardinalul Cusanus și Trithemius	129
XXXVIII. Evoluția științei hermetice în secolele al XVI-lea și al XVII-lea	132
Giovanni Aurelio Augurello	133
Heinrich Cornelius Agrippa	134
XXXIX. Paracelsus	136
Georgius Agricola	138
Denis Zachaire	139

XLI. Englezul Edward Kelley	147
XLII. Secolul al XVI-lea, alți alchimiști	150
Jean-Baptiste Nazari	150
Thomas Erastus	151
Blaise de Vigenère	153
XLIII. Știința hermetică în secolul al XVII-lea	154
Cosmopolitul	155
Michael Sendivogius	157
XLIV. Scrisoarea domnului Desnoyers, secretarul prințesei	
Maria Gonzaga, regina Poloniei, soția regelui Vladislav	159
XLV. Viața lui Sendivogius, baron polonez, scrisă de un german	
care a fost altădată avocatul lui	168
I	168
II	169
III	169
IV	170
V	170
VI	170
VII	171
VIII	171
IX	171
X	172
XI	172
XII	173
XIII	173
XIV	174
XV	174
XLVI. Despre frații rozacrucieni	175
XLVII. Filosofia hermetică practică în secolul al XVII-lea	181
XLVIII. Francezii continuă să practice știința hermetică	
în secolul al XVII-lea	184
XLIX. Englezii se implică puternic în practicarea	
științei hermetice	188
L. Eyrénée Filaletul	190
LI. Alți alchimiști germani din secolul al XVII-lea	193
LII. Olaus Borrichius	196

LIII. Giuseppe Francesco Borri	198
LIV. Starea actuală a științei hermetice	206
Știința hermetică în Africa	207
Știința hermetică în Grecia	207
Știința hermetică în America	207
Știința hermetică în Europa. Anglia	208
Știința hermetică în Europa. Franța	209
Știința hermetică în Europa. Olanda	210
Știința hermetică în Europa. Germania	210
Știința hermetică în Europa. Italia și Spania	211
Felurile condiții care au contribuit odinioară	
la practicarea științei hermetice	212
Clerici chimiști	213
Călugări chimiști	213
Cronologia celor mai celebri alchimiști și practicanți	
ai filosofiei hermetice	214
Înainte de Isus Cristos	214
După Isus Cristos	216
Notă despre autor	235

Cuvânt-înainte

CONTINUITATEA TRADIȚIEI HERMETICE

Hermetismul se înrădăcinează într-o tradiție inițiatică foarte veche, al cărei nume vine de la zeul grec Hermes, reprezentat întotdeauna ținând în mână dreaptă caduceul, Hermes fiind purtător al cunoașterii, discernământului, medierii și iluminării. Numele său trimite la piatră (*herma*, *hermaion*, *hermaios*), este cel care arată drumul, care marchează spațiile necunoscute, care arată direcția folosind borne în patru unghiuri. Activitatea zeului este îndreptată spre schimburi; era și zeul comerțului, într-un univers mărginit de hotare bine delimitate între jos și sus, între Olimp și Hades, fiind mesager al lui Zeus, dar și însoțitorul sufletelor în călătoria lor spre lumea de dincolo. Prin definiție, hermetismul, învățătura hermetică, se referă la cunoașterea ascunsă, care străpunge aparența lucrurilor și coboară până la esență, descoperă nevăzute legături între părți ale universului și niveluri ale existenței, de la imens la infim, de la umil la înalt, cheia descifrării fiind reîntoarcerea la principiul constitutiv al lumii. O astfel de cunoaștere pune în cauză fixitatea genurilor, diferențierea speciilor, singularitatea indivizilor.

Așadar, de la bun început învățătura hermetică se arată a fi închisă, secretă, de nepătruns celor neinițiați; este învățătura lui Thot, a lui Hermes Trismegistos, a lui Hermes/Mercur. Însuși cuvântul hermetism predispoze încă la controverse, ceea ce o îndreptățește pe Françoise Bonardel să considere că „bogăția de forme a posterității sale [a gândirii hermetice – n.n.] pare a se datora atât personalității tutelare a lui Hermes, expresia însăși a transformării, cât și învățăturii consemnate sub numele de hermetism, unde ocultarea joacă un rol la fel de important ca revelația; nu-i sunt străine nici practicile și nici limbajul alchimic”. Hermetismul este o viziune a lumii bazată pe „simpatiile” ce unesc macrocosmosul cu microcosmosul, pe „corespondențele” simbolice și reale între părțile universului văzut și nevăzut. Sub baniera hermetismului se regăsesc texte vechi și comentarii despre esoterism în general, despre alchimie sau texte și comentarii despre „Hermetica”. Cum consensul se lasă încă așteptat, în multe cărți despre hermetism vom întâlni trimiteri la alchimie, gnosticism, esoterism, teosofie, ocultism.

Poate fi considerată revelația hermetică o adevărată filosofie, în sensul pe care grecii i-l atribuiau? Constituie ea o doctrină secretă, esoterică, sau mai curând este mai apropiată de una dintre numeroasele mișcări gnostice? Sunt întrebări cărora, acum mai bine de 250 de ani, încerca să le răspundă învățatul francez Nicolas Lenglet du Fresnoy în cartea sa *Istoria filosofiei hermetice*. După spusele autorului, ne aflăm în prezența „cele mai mari nebunii și a celei mai mari înțelepciuni de care oamenii au fost capabili vreodată”. La mijlocul veacului al XVIII-lea noțiunea de hermetism nu era clarificată, așa cum nu este pe deplin nici în zilele noastre, iar din acest motiv cele mai multe trimiteri ale autorului sunt îndreptate spre alchimie, mai cu seamă că alchimia continuă să fie înțeleasă ca o doctrină secretă, ca o filosofie hermetică. Privit cu

simpatie sau blamat, hermetismul este întotdeauna asimilat sincretismului, cei mai mulți comentatori fiind critici, vorbind de un mozaic de idei vechi, deși unii istorici ai religiilor, cum este Mircea Eliade, recunosc amploarea și „uluitoarea creativitate” a sincretismului elenistic și a posterității sale. După considerațiile asupra științei hermetice în Egipt și în vechea Grece (Democrit, Synesius, Heliodor, Zosima, Athenagoras), Nicolas Lenglet du Fresnoy face o incursiune în contribuțiile arabilor în știința hermetică. Arabii s-au apropiat de hermetism după trecerea la islam; în timpul lui Al-Mansur, Harun al-Rashid și Al-Mamun, alchimia a început să fie apreciată, înființându-se academii în care era studiată filosofia hermetică. Trebuie amintite aici contribuțiile lui Geber, Mohamed Ben Zaharia, Farabi, Morien sau Avicenna; astăzi este recunoscut rolul important în alchimie pe care l-au avut arabii, atât în ceea ce privește vocabularul alchimic, cât și în trecerea alchimiei din Orient în Occident.

Nicolas Lenglet du Fresnoy consideră că la jumătatea secolului al XIII-lea hermetismul a pătruns și în Occident, un rol hotărâtor avându-l cruciadele, cucerirea Constantinopolului, la 1205, însemnând pentru apuseni și descoperirea izvoarelor științei hermetice: „Putem observa că la mijlocul secolului al XIII-lea, știința hermetică va fi cultivată în același timp în diferite regate ale Europei, unde se va răspândi, iar de atunci nu mai găsim urmele practicării alchimiei în Grecia, ca și cum această știință s-ar fi pierdut definitiv din amintirea acestui popor”. Așadar, alchimia devenise „nebulna vremii”, practică deopotrivă de savanți, medici, de călugări și episcopi, dar și de oameni de rând. Unul dintre primii savanți din secolul al XIII-lea care s-au ocupat de hermetism a fost englezul Roger Bacon, „unul dintre acele genii pătrunzătoare cărora le era suficient să audă despre vreo știință, că se și apucau să o aprofun-

deze. Dincolo de teologie, pe care o stăpânea la perfecție, nimic nu i-a fost străin sau necunoscut”. Datorită vastității cunoștințelor sale, era considerat deseori un magician, faimă sporită de maniera în care își încifra scrierile, secretele naturii și ale artei alchimice trebuind să rămână ascunse ochilor profanilor.

Secolul al XIII-lea a fost apogeul Evului Mediu, a fost epoca în care au apărut marile sinteze doctrinale ale vastei mișcări intelectuale cunoscute sub numele de scolastică. Printre marii filosofi și teologi ai aceluia secol trebuie totdeauna amintiți Toma de Aquino, Albert cel Mare, Siger de Brabant, Ramon Llull/Raymundus Lulus, Arnauld de Villanova, Alain de Lille; de ce sunt amintite numele lor în acest context? Pentru că au fost preocupați de alchimie, sunt autori de tratate alchimice. A scrie chiar și astăzi că Toma de Aquino a fost interesat de alchimie poate stârni frisoane în rândul celor care știu că *doctor angelicus* este doar autorul celebrelor *Summa theologiae*, *Compendium theologiae*, atribuirea unor lucrări de alchimie fiind sinonimă cu blasfemia. I s-au recunoscut câteva tratate de alchimie (*Despre piatra filosofală*, *Despre arta alchimică*), altele i-au fost atribuite în mod eronat. De la mijlocul secolului XX se acceptă cu tot mai multă insistență că Toma de Aquino este autorul tratatului *Aurora consurgens*, cele mai temeinice comentarii aparținând unei ilustre colaboratoare a lui C.G. Jung, Marie-Louise von Franz. Arnauld de Villanova a consolidat aspectul filosofic al alchimiei, a dezvoltat noțiunea de *Spiritus*, care constituie vehiculul influențelor astrilor în univers. Unul dintre discipolii săi a fost Ramon Llull, despre care du Fresnoy afirmă tranșant: „Putem spune că nu a existat alt alchimist care să fi produs mai multă vâlvă în secolul al XIII-lea. Povestea sa, omul și cunoștințele lui reprezintă un soi de miracol”. Un amestec de cunoștințe științifice, filosofice și religioase, de fervoare în răspândirea creștinismului și convertirea necrești-

nilor; du Fresnoy folosește cu totul inadecvat, în spiritul vremii sale, termenul „necredincioși”. Ramon Llull a fost una dintre cele mai complexe personalități ale Evului Mediu, având cunoștințe temeinice în domeniile gramaticii, retoricii, logicii, moralei, dreptului civil și canonic, matematicii, astronomiei, metafizicii, dogmaticii, alchimiei. Unul dintre cei mai iluștri bărbați ai vremii, atras de alchimie, a fost Nicolas Flamel, copist, pictor, poet și alchimist, celebru pentru cărțile sale *Cartea figurilor hieroglifice* și *Dorința dorită*. Legenda spune că Nicolas Flamel a descoperit la un anticar un manuscris antic scris pe coajă de copac, un text misterios atribuit unui anume Abraham Evreul, reprezentând Marea Operă, al cărei secret Flamel avea să-l descopere în urma unei lungi călătorii în Spania. Sigur, alături de Nicolas Flamel, personajul real, s-a înfiripat legenda, personajul mitic, pornind și de la nume, un nume predestinat alchimiei, un nume simbolic, care evocă flăcările. Flamel rămâne prototipul adeptului, al alchimistului desăvârșit.

Nicolas Lenglet du Fresnoy își continuă periplusul alchimic evocând personalitatea lui Bernard Trevisan, a lui Cornelius Agrippa von Nettesheim, cunoscut pentru știința și extravaganța sa, dar și pentru trilogia *Filosofia ocultă sau magia*; nu se poate scrie despre alchimia din zorii Renașterii fără a-l aminti pe Theophrastus Bombastus von Hohenheim-Paracelsus, cel pentru care omul era triplu, aparținând lumii divine, lumii vizibile și lumii angelice. Un personaj asupra căruia insistă du Fresnoy este Michel Sendivogius, cunoscut și sub numele Sendigovius, prin inversarea unei consoane la transcrierea numelui. Nu puteau lipsi din cartea lui du Fresnoy câteva referințe la celebrul și enigmaticul ordin al rozacrucienilor; din păcate, autorul francez este de-a dreptul opac la unul dintre cele mai interesante curente de gândire de la începutul secolului al XVII-lea. Termenii folosiți de el ar fi fost nimeriți în vreun obscur

manual de combatere a alchimiei sau a hermetismului: „fleacuri”, „gândirea lor himerică”, „bizarerii și extravagante”, „fantasmagorii și visuri uitate de mai bine de un secol”, „rătăcirii și slăbiciuni”.

Nicolas Lenglet du Fresnoy și-a scris cartea într-o epocă în care hermertismul, alchimia, esoterismul erau un tot, într-o epocă în care aceleași căutări erau considerate alternativ când mari nebunii, când mari înțelepciuni; o epocă în care autorii francezi, urmași ai lui Descartes, cădeau deseori pradă unui raționalism de multe ori forțat, dispus oricând să ocupe pe nedrept întreg spațiul spiritualității. Declinul istoric al alchimiei avea să se producă tot sub semnul unui raționalism exacerbat, Iluminismul, cu aceleași false pretenții de a spulbera misterul din orice ungher. Spre liniștea căutătorilor, misterul și-a păstrat locul. Alchimia a fost cultivată și practică deopotrivă de savanți, de filosofi, dar și de magicieni și de șarlatani, însă acest amestec nu trebuie vreodată să schimbe, să denatureze semnificația alchimiei și imaginea sa despre lume. Aproximarea de alchimie se poate face evitând simplificările generatoare de neînțelegeri, iar depărtarea epocii în care se scrie despre alchimie față de epocile în care s-a practicat adevărata alchimie nu trebuie să arunce vremurile trecute sub nemeritata pecete a ignoranței; cercetătorul modern are la dispoziție mijloace tehnice altădată nici măcar visate, dar s-ar putea să-i lipsească mijloacele de cunoaștere și înțelegere a artelor spirituale, a limbajului simbolic.

În primele secole ale erei noastre, în regiunea Alexandriei au fost scrise în greacă numeroase tratate, reunite mai târziu sub numele *Corpus Hermeticum*, parte a unui amplu corpus numit *Hermetica*. Un corpus neglijat o bună parte a Evului Mediu, redescoperit în timpul Renașterii, într-o mănăstire din Macedonia, tradus de Marsilio Ficino la cererea lui Cosimo de Medici. Un corpus așezat sub numele lui Hermes, despre care neoplatonicul Iamblicos

spunea: „Zeul care prezidă asupra elocinței, Hermes, este pe bună dreptate și de multă vreme cunoscut tuturor sacerdoților; acestui unic protegitor al adevăratei științe a zeilor, mereu același și peste tot, îi dedicau strămoșii noștri roadele înțelepciunii lor, punând sub numele lui Hermes scrierile lor”. Hermetismul neoalexandrin reprezintă unul dintre principalele curente care compun peisajul esoterismului occidental al vremurilor moderne, alături de alte curente, printre care amintim: cabala creștină, paracelsismul, teosofia, rozacrucianismul, alchimia. În dedicația către binefăcătorul său, Marsilio Ficino amintea numele lui Moise, Atlas, Prometeu, Mercur, Hermes ca prime verigi din lanțul de aur al cunoașterii umane, al hermetismului, acolo unde aveau să se adauge: Synesius, Geber, Avicenna, Roger Bacon, Arnauld de Villanova, Ramon Llull, Nicolas Flamel, Cornelius Agrippa, Paracelsus, Johann Valentin Andreae, nume despre care scrie Nicolas Lenglet du Fresnoy, nume care dau seamă despre continuitatea tradiției hermetice.

Bogdan Mihai Mandache

I. Filosofia hermetică reprezintă deopotrivă o epocă a nebuniei și a înțelepciunii umane

Vă voi oferi în această mică lucrare istoria celei mai mari nebunii și a celei mai mari înțelepciuni de care oamenii au fost capabili vreodată. Oare ce poate fi mai nebunesc decât să vrei să schimbi natura lucrurilor și a ființelor, adică să-ți atribui, ca să zic așa, drepturile și prerogativele Creatorului Suprem? Oare chiar ne putem imagina cu seriozitate faptul că putem pătrunde, ba chiar dezvălui căile secrete prin care Divinitatea s-a folosit pentru alcătuirea corpurilor metalice? Compoziția acestor corpuri abia dacă o cunoaștem.

Dar, de asemenea, nu reprezintă oare o dovadă de adevărată înțelepciune să reușești să-ți datorezi fericirea și averea doar ție însuși? Cât de satisfăcător și de măgulitor este gândul că ai descoperit mijloacele de a fi util prietenilor tăi, de a-i ușura pe cei săraci, dăruindu-le câte ceva, de a îmbogăți societatea prin mijloace cinstite și avantajoase pentru binele public! Este o mângâiere pentru omul de bine să-și poată zice: departe de a căuta, ca mulți alții, să jefuiesc sau să împruținez bunul altuia, pentru a trage foloase, eu am fost în stare să ofer lumii un bun care nu a fost cunoscut până acum și la care nu se aștepta nimeni. Mă simt fericit că pot să-i îmbogățesc pe cei care o merită, fără a confisca nimic nimănui.

II. Cât de veche este știința hermetică

Aceștia sunt oamenii despre care vreau să vă vorbesc; vom întâlni în istoria mea mulți escroci și foarte puțini înțelepți. Aceasta este știința a cărei istorie o voi dezvălui aici, în puține cuvinte, și în care vom descoperi mai mult minciuni decât adevăruri. Oare suntem în stare să credem că această cunoaștere aprofundată a metalelor, a transmutării și perfectării lor, care le-a intrat oamenilor în cap, a fost totuși una dintre cele mai vechi de pe pământ? Nu vreau totuși să cobor în timp alchimia până în vremea lui Tubal-Cain, pe care câțiva autori l-au considerat zeul Vulcan al istoriei profane, primul care ar fi topit și manipulat metalele. Dar și mai puțin, așa cum au făcut unii autori, vreau să leg apariția alchimiei de îngerii răi căzuți pe pământ, cei care au fost fermecați de frumusețea femeilor din preistorie, pe care le-au sedus și, zice-se, le-au învățat cunoștințele cele mai secrete, care aveau legătură cu transmutarea metalelor. De altfel, ar fi exagerat să coborâm apariția acestei științe înainte de Potop, ci e suficient să considerăm că a apărut la mult timp după acest dezastru universal.

III. Copiii lui Noe își împart practicarea artelor și a științelor

Abia și-au revenit oamenii din acest trist naufragiu, că au redescoperit mijloacele de a-și satisface nevoile cele mai presante și mai obișnuite; abia s-au inițiat în știința moravurilor, știință necesară și prețioasă pentru buna funcționare a societății, că au și început să manipuleze metalele, adică să dea o formă celor pe care le extrăgeau

din măruntaiele pământului și să le preschimbe pe cele impure în metale pure și perfecte.

Din Cartea Sfântă aflăm despre copiii lui Noe că au împărțit între ei diversele îndemănări și îndeletniciri pe care oamenii le pot practica. Ca să fim drepecți, mai toate acestea aveau legătură cu agricultura, ocupația de căpătâi a primilor oameni; aceasta a fost chiar cea dintâi pedeapsă impusă primului om, pedeapsă care a devenit o necesitate, dacă oamenii doreau să supraviețuiască și să-și prelungească viața.

Iafet și urmașii lui au adăugat ocupației primitive a oamenilor talentul războiului, știința armelor și a îngrijirii cailor, tot ceea ce are legătură cu viața activă și tumultuoasă. Sem și urmașii săi, care aveau un caracter mai blând, sau aceia dintre ei care au dorit păstrarea naturii pașnice a vieții, s-au ocupat nu doar de cultivarea pământului, ci și cu păstoritul. O profesie pașnică, o ocupație liniștită, care îl împacă pe om cu sine și nu îl aruncă în necazurile lumii. Păstoritul le-a dat acestora prilej să admire noaptea – atunci când stelele străluceau mai puternic – măreția primei ființe, măreție ogindite în mersul stelelor pe care această primă ființă le-a făurit și pe care le face să se miște cu o regularitate nu mai puțin admirabilă decât crearea lor.

IV. Filosofia hermetică la egipteni¹

Dimpotrivă, Ham sau, mai bine spus, urmașii săi au ales fie după înclinația proprie, fie printr-o înțeleaptă hotărâre a Cerului,

¹ Întrucât Egiptul a purtat odinioară numele Chemia, de la Ham, primul locuitor pe acele meleaguri, unii autori au născocit numele „Chimie”, adeseori scris Chemia. Dar această etimologie o las în seama criticilor mai instruiți, e treaba lor, nu a mea. (*N. a.*)

să practice artele și științele. Dacă Mițraim, fiul lui Ham, nu a practicat el însuși știința chimiei, se pare că aceasta a fost practică de fiul său cel mare, Thot sau Athotis, denumit și Hermes sau Mercur, care a devenit regele Tebei.

În concluzie, Ham – sau cel puțin fiul său Mițraim – a adus această știință în Egipt. Iar de acolo, a început să se răspândească pe suprafața pământului.

Cât despre faptul că Noe ar fi avut copii la venerabila vârstă de 500 de ani, nu voi afirma, precum Vincent de Beauvais, că sfântul patriarh a reușit această performanță, întrucât a practicat el însuși arta chimiei perfecte și ar fi obținut elixirul vieții, care reprezintă scopul ultim al Filosofiei hermetice, adică al alchimiei. Este suficient să atribuim această știință lui Ham sau descendenților săi, care au cultivat-o și au răspândit-o în Egipt, împreună cu alte științe necunoscute restului lumii. Iar dacă este să credem că lucrările amintite în manuscrisele grecești despre această știință ar avea-o ca autoare pe Isis, fiind scrise cumva de această regină, ne putem totuși asigura de vechimea alchimiei în Egiptul antic, întrucât Isis era soața lui Osiris, care este una și aceeași persoană cu Mițraim. Astfel se face că practica științei hermetice pare să coboare în timp mai bine de douăzeci și cinci de secole înainte de era noastră. Însă nu aș merge atât de departe cu această datare temporală; este suficient să i-o atribuim lui Hermes sau Mercur, cel numit și Trismegistul.